

ÎNVĂȚĂMÂNTUL DE PARTID ȘI ȘCOLILE DE CADRE ÎN ROMÂNIA COMUNISTĂ. CAZUL ȘCOLII INTERJUDEȚENE DE PARTID DIN TIMIȘOARA

*Felician Velimirovici**

Cuvinte cheie: Partidul Comunist Român, învățământ, școli, cadre, ideologie

Keywords: Romanian Communist Party, education, schools, cadres, ideology

Deși în literatura de specialitate a existat mereu tendința de a subestima semnificația sau importanța școlilor de cadre și a învățământului de partid în general, care a fost perceput mai curând drept un element al domeniului îndoctrinării membrilor partidului comunist cu o propagandă prefabricată și organizat “nu pentru a crea noi valori, ci pentru a transfera doctrina de la un cerc relativ limitat care o posedă către o populație mai numeroasă care nu o cunoștea”¹, acest sistem educațional paralel, de sine-stătător, a fost gândit dintru început sub forma unei rețele instituționale menite să alfabetizeze politic² și să socializeze, într-un timp pe cât de scurt pe atât de marcat de o amplă și radicală revoluție socială și politică, o nouă elită capabilă să administreze partidul și să edifice noua societate socialistă.³

Școlile de partid nu au reprezentat așadar numai niște simple instrumente de diseminare a valorilor politice sau a dogmelor ideologiei marxist-leniniste într-o masă populară indiferentă ori chiar ostilă, ci un veritabil set de instituții de instruire politică a adulților și de forjare a unui ethos nou și a unei noi conștiințe revoluționare⁴, în absența cărora proiectul radical de transformare a societății era sortit eșecului. În cele din urmă, asumând concepția marxist-leninistă despre lume și viață, întregul sistem al învățământului de partid a format și transmis

* Muzeul Banatului Montan Reșița, b-dul Republicii, nr. 10, e-mail: felix.velimirovici@gmail.com

¹ Christopher Read, *Culture and Power in Revolutionary Russia. The Intelligentsia and the Transition from Tsarism to Communism* (London: Palgrave Macmillan, 1990), 139.

² David Brandenberger, *Propaganda State in Crisis. Soviet Ideology, Indoctrination and Terror under Stalin, 1927–1941* (New Haven and London: Yale University Press, 2011), 13.

³ Michael David-Fox, *Revolution of the Mind. Higher Learning among the Bolsheviks, 1918–1929* (Ithaca and London: Cornell University Press, 1997), 19.

⁴ Ellen Propper Mickiewicz, *Soviet Political Schools. The Communist Party Adult Instruction System* (New Haven and London: Yale University Press, 1967), 2.

un nou mod de a gândi și de a înțelege lumea, un mod de a gândi care pleca de la premisa că orice întrebare are un singur răspuns corect, derivat din aplicarea adecvată a singurei teorii “adevărate”, în măsură să interpreteze corect și să schimbe din temelii lumea.⁵ Nu în ultimul rând, pe parcursul depășirii etapei de “străpungere revoluționară”⁶ a societății de către PMR la începuturile anilor 1950, respectiv al procesului de “academizare” al școlilor de partid în urma echivalării capitalului politic cu cel cultural⁷ pe parcursul anilor 1960, ele s-au transformat treptat din instituții destinate pregătirii și/sau perfecționării politico-ideologice a cadrelor atât de necesare aparatului de comandă și execuție al partidului în acei primi ani, în veritabile entități de formare, promovare, gestionare și reproducere a unei noi “nobilimi de stat” privilegiate care a fost nomenclatura comunistă.

Ideea organizării unui sistem de învățământ de partid care să se supra-pună sau să dubleze sistemul de învățământ tradițional a ridicat dintru început o serie de probleme de natură teoretică și practică deosebit de complexe. Din punct de vedere teoretic, în logica marxist-leninistă, politica înființării unor instituții speciale destinate să modeleze o nouă elită politică de origine proletară prin intermediul unui proces de selectare și mobilizare socială ascendentă, proces încurajat și finanțat de către partidul-stat, nu a putut fi justificată întrucât teoreticienii leniniști au respins din start însăși ideea necesității unei *elite*: în optica lui Lenin, toate instituțiile de partid și de stat urmau să devină “școli de comunism”⁸ în care poporul, în masă, va învăța să administreze economia, societatea și politica. În accepțiunea leninistă, “dictatura proletariatului” era percepută drept o etapă istorică necesară pe drumul construirii societății fără clase, menirea proletariatului în această fază fiind aceea de a exercita conducerea în mod direct, nemijlocit, *ca și clasă* în sine, în scopul abolirii claselor exploatatoare și a instaurării comunismului⁹, iar nu cea de a înlocui dominația vechii elite sau birocrății burgheze cu a uneia nou-create, proletare. Către mijlocul secolului trecut însă era deja limpede că exact așa se petrecuseră lucrurile, foarte “logic”¹⁰ după aprecierea lui Moshe Lewin, pe parcursul anilor 1930 în

⁵ Peter Kenez, *The Birth of the Propaganda State. Soviet Methods of Mass Mobilization, 1917–1929* (Cambridge: Cambridge University Press, 1985), 122–133.

⁶ Kenneth Jowitt, *Revolutionary Breakthroughs and National Development. The Case of Romania, 1944–1965* (Berkeley and Los Angeles: University of California Press, 1971), 210–221.

⁷ Mihai Dinu Gheorghiu, *Intelectualii în câmpul puterii. Morfologii și traiectorii sociale* (Iași: Polirom, 2007), 15.

⁸ Robert C. Tucker, *Stalin in Power. The Revolution from Above, 1928–1941* (New York: W.W. Norton & Co., 1990), 30–31.

⁹ David Priestland, *Stalinism and the Politics of Mobilization. Ideas, Power and Terror in Inter-war Russia* (New York: Oxford University Press, 2007), 18–20.

¹⁰ Lewis H. Siegelbaum, Ronald Grigor Suny, eds., *Making Workers Soviet. Power, Class and Identity* (Ithaca and London: Cornell University Press, 1994), 382.

URSS (fenomenul degenerării birocratice a fost analizat și criticat vehement de către Lev Troțki¹¹ mai ales în scrierile sale de după 1935), și așa aveau să se petreacă și în democrațiile populare proaspăt instaurate în Europa Centrală și Răsăriteană, însă mult mai rapid și aproape simultan. Drept urmare, problema a fost pur și simplu ignorată sau camuflată sub retorica necesității “întăririi” necontenite a rândurilor partidului din punct de vedere ideologic și politic, respectiv a “ridicării” de noi cadre loiale regimului.

Pe de altă parte, din punct de vedere practic, discriminarea socială care a acordat acces prioritar la învățăământul de partid cetățenilor de extracție proletară, muncitorească și țărănească¹², a generat automat nu doar scăderea standardelor educaționale – dat fiind nivelul de pregătire intelectuală extrem de precar al cursanților – ci și dificultăți concrete de ordin logistic în ceea ce privește organizarea școlilor de partid la nivel local: spațiile de desfășurare a cursurilor erau adesea improprii, lectorii chemați să țină cursuri erau în covârșitoarea lor majoritate doar vag pregătiți din punct de vedere politic, materialele de studiu ori lipseau, ori nu erau înțelese de către cursanți astfel încât lecția de învățăământ politic se rezuma la “prelucrarea” unor articole din presa de partid, spațiile de cazare erau insuficiente, etc. Toate aceste “lipsuri”, după limbajul epocii, deși aparent au constituit tot atâtea frâne în calea formării rapide a unei noi elite politice devotate regimului, în mod paradoxal, au ajutat partidul să creeze oportunități¹³ pentru o largă categorie de cetățeni și să înfăptuiască o promovare socială și politică accelerată a celor mai loiali muncitori și țărani, beneficiari direcți ai sistemului.¹⁴ După cum a subliniat Peter Kenez, această realitate a reprezentat deopotrivă atât o sursă de tărie pentru sistem¹⁵, permițându-i perpetuarea și asigurându-i reproducerea, cât și – în durată lungă – una de slăbiciune, întrucât ciocnirea dintre realitatea emergenței unei birocrății corupte și idealurile egalitariste inițiale ale Revoluției Bolșevice au ajuns să-i bântuie pentru mult timp pe succesorii lui Stalin nu doar în URSS, cât și în celelalte state care au emulat modelul sovietic.¹⁶

În istoriografia românească post-socialistă, au beneficiat de o atenție deosebită și de o tratare amănunțită “învinșii” regimului comunist instituționalizat

¹¹ Leszek Kolakowski, *Main Currents of Marxism. Its Origin, Growth and Dissolution, Volume III, The Breakdown*, (Clarendon Press: Oxford, 1978), 191–194.

¹² Gheorghiu, *Intellectualii în câmpul puterii*, 84.

¹³ Vadim Volkov, “The concept of *kul'turnost'*. Notes on the Stalinist civilizing process,” Sheila Fitzpatrick, ed., *Stalinism. New directions* (London and New York: Routledge, 2000), 216–217.

¹⁴ Sheila Fitzpatrick, *The Cultural Front. Power and Culture in Revolutionary Russia* (Ithaca and London: Cornell University Press, 1992), 150.

¹⁵ Kenez, *The Birth of the Propaganda State*, 128.

¹⁶ George W. Breslauer, *The Rise and Demise of World Communism* (New York: Oxford University Press, 2021), 90.

în 1948, adică vechile elite intelectuale, politice și economice destructurate și ulterior distruse în închisori; pe scurt, victimele terorii și ale represiunii. Pe de altă parte, noua elită comunistă, birocrăția administrativă, “noua clasă conducătoare” (pentru a cita titlul cărții lui Milovan Djilas) sau *nomenklatura* de partid a fost descrisă în linii foarte generale, *in corpore*, de regulă cu accente depreciative, mai degrabă ca o categorie sociologică unitară distinctă, fixă, și nu drept un corp social fluid, mobil atât pe orizontală cât și pe verticală, generat și reprodus în permanență de către sistemul învățământului de partid prin intermediul socializării politice desfășurată în școlile de cadre.

Indiferent dacă la data de 23 august 1944 Partidul Comunist din România a numărat mai mult sau mai puțin de 1000 de membri (unele documente interne ale partidului avansează chiar cifra de “circa 700”¹⁷, evidențele Siguranței Statului¹⁸ sugerează un număr cuprins între 796 și 918, iar cercetări mai recente sugerează că în mod cert “au fost mai mulți de o mie”)¹⁹ indiscutabil este faptul că, pe tot parcursul perioadei interbelice, PCdR a fost lipsit nu doar de o bază socială concretă și de suport popular autentic, ci a absentat cu desăvârșire, cu excepția unor idei socialiste pe care le-a propagat în anii 1930 în unele cercuri intelectuale antifasciste, din marile dezbateri de idei care au animat viața politică și culturală a timpului.

Această slăbiciune și lipsă de influență reală a partidului în politica românească în perioada cuprinsă între cele două războaie mondiale, precum și dificultățile aproape insurmontabile pe care le-a întâmpinat instituționalizarea puterii sale în anii consecutivi momentului 23 august 1944, derivă dintr-o triplă marginalitate care a caracterizat activitatea din ilegalitate a partidului: după interzicerea lui în 1924, în urma tulburărilor de la Tatar-Bunar, dar și din cauză că, acceptând cele 21 de condiții ale lui Lenin, alesese de la bun început “nu integrarea în sistem, ci distrugerea acestuia”²⁰, PCdR s-a situat nu doar la periferia mișcării comuniste internaționale (1) și la periferia sistemului politic românesc (2), ci și – lucru extrem de grav pentru un partid care se pretindea exponentul intereselor celor mai largi mase populare – la periferia stângii politice active în România Mare (3), el neavând aproape niciun impact politic în

¹⁷ Robert Levy, *Ana Pauker. The Rise and Fall of a Jewish Communist* (University of California Press: Berkeley, 2001), 74.

¹⁸ Dinu C. Giurescu, “Partidul Comunist Român,” *Istoria Românilor*, vol. X (București: Ed. Enciclopedică, 2013), 505.

¹⁹ Adrian Cioroianu, “Au fost mai mult de o mie, sau despre ce înseamnă a privi și cealaltă parte a baricadei,” Adrian Cioroianu, ed., *A fost odată ca niciodată. Partidul Comunist Român, 1921–2021. Pentru o istorie dezinhăbată a „viitorului luminos”* (Iași: Polirom, 2021), 15–30.

²⁰ Stelian Tănase, *Elite și societate. Guvernarea Gheorghiu-Dej, 1948–1965* (București: Humanitas, 1998), 26.

rândul clasei muncitoare – ea însăși o cvasi-minoritate²¹ în ansamblul populației țării: “pretinzând că vorbește în numele clasei muncitoare, PCR era doar un purtător de cuvânt pentru teze și directive formulate în afara României și aflate, de cele mai multe ori, în contrast flagrant cu bunul-simț politic și cu interesele evidente ale partidului”.²²

În complementaritate, elita acestui partid radical aproape insignifiant, profund bolșevizat și sovietizat²³, incoerent, insularizat în raport cu societatea-gază²⁴ și izolat față de celălalt partid socialist, a fost una dezarticulată, măcinată de rivalități interne²⁵ și de interminabile lupte fracționiste, o elită scindată între “autohtoni”, “moscoviți” și cei aflați în închisori. Complet vasalizată Kremlinului, ea s-a asemănat cu celelalte elite ale “tuturor partidelor instalate la putere de către pârghia sovietică”.²⁶ Această elită a subteranei, care a trăit și care s-a format în clandestinitate, exil, închisori sau, după 1943, în lagăre, într-un “provizorat continuu”²⁷, a fost cea care a asumat întreaga putere în stat odată cu proclamarea Republicii Populare Române la 30 decembrie 1947.

Pe de altă parte, membrii de rând ai partidului, simpatizanții, conspiratorii și așa-numiții “tovarăși de drum” ai PCdR au constituit ceea ce politologul Vladimir Tismăneanu a identificat drept o “sectă mesianică” în peisajul politic românesc interbelic. Disciplina de partid, centralismul, dogmatismul, sectarismul, clandestinitatea, obsesia stalinistă a „calului troian”, a dușmanului strecurat înăuntru și a “mașinațiunilor clandestine”²⁸ întreprinse de către acesta, dublate de mistuitoare sentimente de insecuritate, neîncredere și suspiciune reciprocă – ceea ce Alain Besançon a numit cândva “sentimentul asediului permanent” – au constituit matricea formativă pentru masa membrilor partidului care a preluat puterea politică în România după încheierea celei de-a doua

²¹ Lucian Boia, *Strania istorie a comunismului românesc (și nefericitele ei consecințe)* (București: Humanitas, 2016), 14.

²² Vladimir Tismăneanu, *Stalinism pentru eternitate. O istorie politică a comunismului românesc* (Iași: Polirom, 2005), 118.

²³ Stephen White, John Gardner, George Schöpflin, *Communist Political Systems* (New York: Macmillan, 1987), 56.

²⁴ Jowitt, *Revolutionary Breakthroughs*, 131–148.

²⁵ Ana Pauker, 70–74; vezi și propria mărturie a lui Gheorghe Gheorghiu-Dej în “Stenograma ședinței Biroului Politic al CC al PMR din ziua de 29 noiembrie 1961,” Liviu Pleșa, Elis Neagoe-Pleșa, *Dosarul Ana Pauker*, vol. I (București: Nemira, 2006), 92.

²⁶ Joseph Rothschild, Nancy M. Wingfield, *Return to Diversity. A Political History of East Central Europe Since World War II* (New York: Oxford, Oxford University Press, 2000), 132.

²⁷ Corina Doboș, “Abordări prosopografice ale ilegalității comuniste. Rezultate parțiale și chestiuni metodologice,” *Studii și articole de istorie LXXXII* (2015): 211.

²⁸ Gábor Tamás Rittersporn, “The Omnipresent Conspiracy: On the Soviet Imagery of Politics and Social Relations in the 1930s,” J. Arch Getty, Roberta T. Manning, eds., *Stalinist Terror. New Perspectives* (Cambridge: Cambridge University Press, 1993), 108.

conflagrații mondiale grație conjuncturii internaționale, iar nu datorită unui proces revoluționar intern autentic.²⁹

După 1945, acești oameni complet nefamiliarizați cu funcționarea instituțiilor unui stat democratic, cărora le lipsea atât viziunea cât și competențele ori cunoștințele necesare asigurării funcționării administrației centrale și locale, au demarat cel mai ambițios și radical proiect revoluționar (transformist) de modernizare și reconstrucție economică, socială și politică din istoria României postbelice, schimbând din temelii atât “orînduirea socială” cât și “orînduirea de stat”³⁰. Observațiile lui Belu Zilber sunt revelatoare din acest punct de vedere:

“ce puteau face câțiva oameni, a căror unică meserie fusese să țină o ședință conspirativă, să învețe pe de rost broșuri, odată ajunși în capul unui stat european, când mii de probleme se înghesuiau spre rezolvare? Mai întâi au umplut țara cu ședințe, apoi au procedat la construirea partidului monolitic. Atâta știau, atâta au făcut. Restul a mers după formula: «facem ca și tovarășii noștri sovietici»”³¹

Fiind probabil conștient de precaritatea culturii politice a membrilor partidului pe care îl conducea – mulți dintre ei fiind comuniști doar cu numele³², în condițiile în care din august 1944 și până în ianuarie 1948 numărul membrilor PCR a crescut de la 1000 la aproape 800.000³³ –, precum și de faptul că pentru a putea exercita controlul societății partidul avea în primul rând nevoie de cadre care să exercite acest control, Gheorghe Gheorghiu-Dej a subliniat încă din 1945, în cadrul primei conferințe naționale a PCR, necesitatea imperioasă în ceea ce privește “ridicarea nivelului politic al cadrelor și al întregului partid”³⁴, în acest scop fiind necesare atât “1. Reorganizarea întregului învățământ

²⁹ Pentru a-l cita pe faimosul ilegalist comunist și fost deținut politic Belu Zilber în acest sens, “cei de la București existau numai fiindcă Stalin hotărâse așa”; socialismul românesc a reprezentat, în viziunea lui Zilber, nimic mai mult decât consecința “descălecatului” sovietic; v. Belu Zilber, *Actor în procesul Pătrășcanu: Prima versiune a memoriilor lui Belu Zilber* (București: Humanitas, 1997), 33.

³⁰ Formulele sunt menționate ca atare în Constituția Republicii Populare Române din 1952.

³¹ Zilber, *Actor în procesul Pătrășcanu*, 34.

³² În cuprinsul memoriilor sale redactate în anul 1974, veteranul comunist Gheorghe Vasilichi aprecia, referitor la acest aspect, că “aceste sute de mii de noi membri de partid nu erau încă și nici nu puteau fi comuniști, căci un comunist nu se face dela o zi la alta sau peste noapte. Deabea în partid fiind și studiind timp îndelungat teoria marxist-leninistă și căpătând și o mare experiență în muncă poate fi numit comunist”; v. Gheorghe Vasilichi, *Memorii*, volumul II (manuscris) – Arhivele Naționale ale României – Serviciul Arhive Naționale Istorice Centrale (în continuare ANR-SANIC), Fond Institutul de Studii Istorice și Social-Politice – XVII, dosar nr. 60, 4.

³³ Mihnea Berindei, Dorin Dobrințu, Armand Goșu, eds., *Istoria comunismului din România. Documente. Perioada Gheorghe Gheorghiu-Dej (1945–1965)* (București: Humanitas, 2009), 565.

³⁴ Gheorghe Gheorghiu-Dej, “Raportul politic al Comitetului Central la Conferința Națională

de partid [...] pe baza studiului temeinic al marxism-leninismului” cât și “2. Reorganizarea universității partidului pe termen de 6 luni, cu un auditoriu permanent”, respectiv “3. Organizarea școlilor de cadre pe lângă regionale, tot cu un auditoriu permanent.”

În fapt, între anii 1945–1947 organizarea și funcționarea învățământului de partid la nivel local a avut un caracter mai curând fluid, improvizat și neunitar decât organizat și sistematic, asemănător în fapt cu însăși organizarea structurilor instituționale ale unui PCR aflat pe atunci în plin proces de agregare (în epocă, acest proces s-a numit „construcția de partid”).³⁵ La congresul de constituire al PMR din 21–23 februarie 1948, același Gheorghe Gheorghiu-Dej a accentuat din nou importanța învățământului politic și ideologic pentru formarea cadrelor de bază ale partidului: “trebuie acordată atenția cuvenită învățământului de partid în vederea ridicării de cadre cinstite și verificate, totodată solid pregătite din punct de vedere ideologic”.³⁶ După cum vom vedea, formarea cadrelor s-a dovedit a fi mai complexă și mai anevoioasă decât speranțele și așteptările liderilor, fapt recunoscut în mod oficial.³⁷

În același timp, la nivel central, în condițiile în care influența politică a elitei PCR depășea cu mult capacitatea sa organizatorică³⁸, la data de 21 martie 1945 a fost înființată, după modelul sovietic al Universității Comuniste “Sverdlov”, Universitatea Muncitorească a Partidului Comunist Român³⁹ (ulterior redenumită după numele unuia dintre fondatorii Partidului Social-Democrat Român

a Partidului Comunist Român,” Gheorghe Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvântări* (București: Ed. Partidului Muncitoresc Român, 1951), 71–72.

³⁵ Cu privire la această problemă, același Gheorghe Vasilichi remarca faptul că, după 1945, “moștenisem o țară slab dezvoltată, distrusă de război și izolată pe scară internațională, cu un număr mic de comuniști în stare să conducă, fără experiență în arta de conducere a statului, sau chiar a unui partid comunist, crescut enorm într-un timp scurt, cu dușmani puternici [...] Comuniștii și în general fii clasei muncitoare, fiind clasa săracă, n-au avut posibilitatea în timpul regimului burghez să învețe să conducă întreprinderi industriale și comerciale, instituții bancare sau în general statul, așa cum făceau fii capitaliștilor și moșierilor – și cu toate astea ei au luat puterea și au început să conducă învățând și au învățat conducând. Ei au și învățat pe alții, dar au și învățat de la alții și în asta constă tăria lor. Ei au învățat – cum s-ar spune – în focul luptei, din mers.” – ANR-SANIC, Fond Institutul de Studii Istorice și Social-Politice – XVII, Dosar nr. 60, ff. 7–8.

³⁶ *Congresul PMR, 21–23 februarie 1948* (București: Editura P.M.R., 1951), 95.

³⁷ *Rezoluții și hotărâri ale Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român volumul II 1951–1953* (București: Ed. pentru Literatură politică, 1954), 437–438.

³⁸ Gabriel Asandului, “Școlile de cadre ale PCR din teritoriul în primii ani postbelici (1945–1948),” în Sorin Radu, ed., *Învățământul de partid și școlile de cadre în România comunistă. Context național și regional* (Iași: Ed. Universității “A.I. Cuza”, 2014), 48.

³⁹ Gabriel Asandului, “Învățământul de partid în România comunistă. De la Universitatea Muncitorească la Școala Superioară de Partid “Ștefan Gheorghiu” (1945–1966),” *Anuarul Institutului de Istorie “A.D. Xenopol” Iași* 49, (2012): 189–204.

care a apărat cauza țăranilor răsculați la 1907 – Școala Superioară de Partid “Ștefan Gheorghiu”), ca instituție de învățământ superior. În 1950 durata studiilor era de un an; până în 1956 admiterea cursanților se făcea strict pe baza recomandărilor elaborate la nivelul comitetelor regionale de partid și a evaluării dosarului de cadre.⁴⁰

În paralel, în baza unei hotărâri a CC al PMR a fost înființată în luna octombrie a anului 1948 Școala Centrală de Lectori “A.A. Jdanov”⁴¹ (redenumită în iulie 1949 Școala Superioară de Științe Sociale “A.A. Jdanov”), “cu scopul de a pregăti cadre necesare partidului pentru lupta pe frontul ideologic”.⁴² Conform dispozițiilor hotărârii sus-menționate, “recrutarea studenților pentru Școala superioară de științe sociale «A.A. Jdanov»” urma să se efectueze din “rândurile activiștilor de partid cu pregătire ideologică și culturală, de preferință absolvenți ai școlilor de partid.”⁴³ Cu ocazia transformării în Școală Superioară de Științe Sociale din 1949, durata studiilor a crescut de la 6 luni la 2 ani, urmând ca din 1954 aceasta să fie extinsă la 4 ani. Tot din 1954, atât absolvenții școlii superioare de partid “A.A. Jdanov” cât și cei ai școlii “Ștefan Gheorghiu” au primit titlul de candidat în științe (echivalentul sovietic al titlului științific de doctor), fiind asimilați cu absolvenții instituțiilor de învățământ superior tradiționale.

Conform politologului Vladimir Tismăneanu, diferența dintre cele două instituții de învățământ era una structurală: dacă școala “Ștefan Gheorghiu” fusese creată cu scopul de a educa și pregăti o nouă generație de tineri comuniști capabili să administreze partidul și statul, reprezentând o veritabilă “pepinieră” de cadre pentru partid, obiectivul principal al școlii “A.A. Jdanov” era de a pregăti activiștii și propagandiștii din aparatul ideologic al partidului, instituția reprezentând un instrument al formării și înregimentării ideologice pentru cei care nu experimentaseră nici războiul, și nici viața de partid în clandestinitate.⁴⁴

În vara anului 1958, în baza deciziei nr. 558 din 26 august a Secretariatului CC al PMR, cele două instituții de învățământ superior de partid au fost

⁴⁰ Nicoleta Ionescu-Gură, “Reorganizarea P.M.R.-ului după modelul P.C.(b.) al U.R.S.S. și crearea nomenclaturii C.C. al P.M.R. în Republica Populară Română (1949–1954),” Gheorghe Onișoru, ed., *Totalitarism și rezistență, teroare și presiune în România comunistă* (București: Ed. C.N.S.A.S., 2001), 247.

⁴¹ Gabriel Asandului, “Party Studies in Communist Romania. The Superior School of Social Sciences «Andrei Aleksandrovici Zhdanov» 1948–1958,” *Anuarul Institutului de Istorie “George Barițiu” din Cluj-Napoca, Series Historica LII* (2013): 145–163.

⁴² “Hotărârea Biroului Politic al C.C. al P.M.R. privind transformarea școlii de lectori «A.A. Jdanov» într-o școală superioară de științe sociale cu durata de 2 ani (Iulie 1949),” *Rezoluții și hotărâri ale Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român, 1948–1950* (București: Ed. Partidului Muncitoresc Român, 1951), 124.

⁴³ *Ibid.*, 125.

⁴⁴ Tismăneanu, *Stalinism pentru eternitate*, 148.

comasate, la nivel central rămânând să funcționeze, până în 1989, numai Școala de Partid (din 1966 Academia) “Ștefan Gheorghiu”, care a organizat cursuri de trei ani (nivel licență), de patru ani (*aspirantură*, ulterior doctorat), dar și cursuri de doi ani pentru jurnaliști, sau de un an pentru agitatori și propagandiști.

Aceste două școli superioare de partid unificate în 1958 au reprezentat, încă de la începutul existenței lor, treapta superioară a învățământului de partid organizat în România comunistă. În complementaritatea lor, cu ocazia celei de-a doua aniversări a proclamării Republicii Populare, la 30 decembrie 1949 au fost inaugurate cursurile universităților serale de marxism-leninism. Având o durată a studiilor de un an și jumătate, aceste universități au fost plasate în subordinea CC al PMR, fiind organizate pe lângă comitetele de partid în orașele București, Cluj, Iași, Timișoara și Târgu-Mureș, scopul lor fiind ridicarea “nivelului politic și ideologic al cadrelor de bază din aparatul de partid, al cadrelor de conducere din aparatul de stat, al vîrfurilor administrative ale întreprinderilor de stat, ale organizațiilor de masă”⁴⁵, fără așa-numita “scoatere din producție”.

Pe o treaptă ierarhică inferioară acestor instituții de învățământ superior de partid s-au plasat școlile medii de partid, cu o durată de 3 sau 6 luni, care au funcționat pe lângă comitetele județene (ulterior) regionale de partid în principalele orașe ale României: București, Cluj, Timișoara, Iași, Craiova, Galați, Constanța, Brașov, Ploiești și Târgu-Mureș (în limba maghiară). Învățământul mijlociu de partid mai cuprindea, în afara acestor 11 școlii medii, cursurile de partid de 3 luni care funcționau pe lângă 28 de comitete județene, respectiv cercurile de studiere a istoriei Partidului Comunist (bolșevic) al Uniunii Sovietice, eșalonate pe doi ani și deschise atât celor care absolviseră deja școli de partid și doreau să își completeze pregătirea politico-ideologică, cât și celor care, dimpotrivă, se pregăteau pentru a fi admiși.

Prima treaptă, cea elementară, a învățământului de partid era destinată simplilor membri PMR și urmărea însușirea de către aceștia a “liniei partidului”, adică alfabetizarea lor politică sub îndrumarea unui propagandist, pe baza citirii și discutării unor teme publicate în ziarul “Scînteia”, în cadrul unor cercuri de politică curentă sau cursuri de partid serale (la sate), respectiv cursuri de partid serale în întreprinderi.

Începând cu anul 1950–1951, cele două școli superioare de partid “Ștefan Gheorghiu” și “A.A. Jdanov”, cele 5 universități serale de marxism-leninism, precum și cele 11 școli medii de partid și-au început cursurile la 15 septembrie, odată cu începerea anului școlar, cuprinzând, la toate nivelurile, de la elementar la superior, un număr de 249.125 de membri de partid înscriși.⁴⁶

⁴⁵ Ionescu-Gură, *Reorganizarea P.M.R. -ului*, 247.

⁴⁶ Ibid.

În stadiul actual al cercetării, este relativ dificil de apreciat câți absolvenți a produs sistemul școlilor de partid pe parcursul întregii durate a regimului comunist în România. Cine au fost ei, care a fost traiectoria lor profesională și politică după absolvire, cum și-au schimbat cariera după 1989 sunt întrebări deschise până în prezent. Ceea ce știm cu siguranță este faptul că, de exemplu, în primii 25 de ani de existență, Școala Interjudețeană de Partid din Timișoara a format un număr de 6941 de “cadre cu funcții responsabile în organe și organizații de partid, organizații de masă și obștești, din unitățile economice, industriale și agricole, tovarăși care lucrează cu entuziasm, dăruire și abnegație pentru implementarea politicii de partid”.⁴⁷

Analizând cazul acestei școli, a cărei arhivă a devenit accesibilă pentru studiu, se pot trage concluzii relevante nu numai cu privire la întregul sistem național de educație de partid și la rețeaua lui de școli de cadre, ci, mai important, la modalitățile în care puterea a fost exercitată de către elitele politice pe tot parcursul perioadei comuniste. Cu siguranță, procesul de elaborare a politicilor a cunoscut un foarte înalt grad de personalizare, mai ales la sfârșitul epocii Gheorghiu-Dej, și astfel elita de partid (sau nomenclatura) nu a fost implicată în procesul decizional, dar adevărul este că această elită fusese însărcinată să aplice și să controleze modalitățile în care erau implementate politicile formulate “de sus”: din această perspectivă, așa cum a remarcat Florin Abraham, elita de partid pare să fi fost deținătoarea *de facto* a puterii atât în partid, cât și în societate.⁴⁸

În al doilea rând, studiind documentele interne create de școlile de partid pe parcursul existenței lor, devine din ce în ce mai limpede faptul că principala funcție a Partidului Comunist față de țărani și muncitori, odată așezați la putere, și mai ales în acei primi ani, “a fost de a oferi oportunitatea unei mobilități sociale ascendente (proces nerecunoscut în teoria marxistă)”⁴⁹. Într-adevăr, într-o perioadă foarte scurtă de timp, școlile de partid au reușit să creeze un partid loial și o birocrație de stat, care datorau totul Partidului Comunist. Mulți dintre ei proveneau din categorii sociale sau etnice excluse anterior complet din viața publică și de la participarea politică.

“Ceea ce înainte a fost o penurie de surse a devenit acum o bogăție”⁵⁰, a scris odată istoricul J. Arch Getty referitor la sursele arhivistice. Într-adevăr,

⁴⁷ Serviciul Județean Timiș al Arhivelor Naționale ale României, Fond Școala Interjudețeană de Partid Timișoara, dosar nr. 149/1973, f. 12.

⁴⁸ Florin Abraham, “Învățământul de partid și elitele regimului comunist din România. Pentru o agendă a cercetării,” în Sorin Radu, ed., *Învățământul de partid*, 18.

⁴⁹ Sheila Fitzpatrick, *The Shortest History of the Soviet Union* (New York: Columbia University Press, 2022), 6.

⁵⁰ J. Arch Getty, Oleg. V Naumov, *The Road to Terror. Stalin and the Self-Destruction of the Bolsheviks, 1932–1939* (New Haven and London: Yale University Press, 1999), xi.

arhiva Școlii Interjudețene de Partid din Timișoara conține o multitudine de documente extrem de diverse, indispensabile nu numai pentru analiza istoriei și activității sale și pentru mulțimea de beneficiari ai partidului, ci și pentru înțelegerea modului în care noua elită a fost creată: de cea mai mare importanță, din acest punct de vedere, sunt fișele personale ale studenților, autobiografiile, caracterizările, recomandările, programele de curs, listele detaliate atât ale studenților, cât și ale lectorilor (inclusiv vârsta, sexul, originea socială, nivelul acestora de pregătire etc.), diverse rapoarte și relatări scrise de conducerea școlilor cu privire la activitățile de zi cu zi, ș.a.m.d. Aceste documente oferă baza necesară pentru înțelegerea dinamicii personalului, a traiectoriilor politice urmate de absolvenții școlilor (cel puțin trei dintre aceștia au devenit miniștri la începutul anilor 1980) și a modalităților în care relațiile personale dintre ei au modelat mediul local/regional al rețelelor de putere din interiorul Partidului Comunist Român.

Nu în ultimul rând, evaluarea cursurilor predate la Școala Interjudețeană de Partid din Timișoara poate oferi indicii importante cu privire la tipul de cunoștințe și aptitudini pe care liderii de partid le-au considerat necesare pentru ca absolvenții să le dobândească și să le dezvolte. La un nivel mai profund, se pot decifra chiar și valorile politice de bază însușite de absolvenții școlii și măsura în care partidul a reușit să creeze o masă de activiști fideli și obedienți.

PARTY EDUCATION AND CADRE SCHOOLS IN COMMUNIST ROMANIA. THE CASE OF TIMIȘOARA INTERCOUNTY PARTY SCHOOL

Abstract

The present article raises the question of the necessity of a thorough study of a largely ignored chapter in the history of Romanian communism, namely the system of party education and cadre schools. If in a first phase, in Romanian post-socialist historiography, the orientation towards the research of the extremes of the system, of terror and repression has prevailed, nowadays it is at least as necessary to understand the mechanisms by which the communist system was perpetuated and regenerated. Party schools were more than mere instruments of indoctrination, manipulation and propaganda, they represented key institutions that fully contributed to the construction and perpetuation of the system itself. The studying the archives of this school, which between 1948 and 1973 has produced almost 7,000 graduates, could yield relevant conclusions not only about the entire national system of party education and its network of cadre schools but, more importantly, about the ways into which power has been exercised by political elites throughout the communist period.